

”Vilken jäkla såpa!”

Reflexivitet och identitet i
samtal om dokusåpor

Christina Silfverhielm
ETN 103, HT 2004
Etnologiska Institutionen
Lunds Universitet
Handledare: Gunnel Olsson

Innehåll	Sidan
Inledning.....	3
Varför just dokusåpa?.....	3
Syfte och frågeställningar.....	4
Material, metod och informanter.....	5
Teoretiska perspektiv	8
Tidigare forskning och teoretisk inspiration via tidigare forskning.....	9
Disposition	11
En dokusåpa för alla?.....	11
En höst med Farmen Skärgården	11
Fredagskväll med Niklas och Katarina	15
Mitt i hemmabestyren hos Agneta	20
Lillemor mellan telefonsamtalen på jobbet.....	22
Analys och diskussion.....	24
Fångad i ett såpat nät?	24
Reflexivitet och identitet	25
Avståndstagande och reflexivitet	28
Smarta mediegrepp.....	29
Samhället – fiktion eller verklighet?	33
Sammanfattning.....	34
Källor och litteratur.....	37
Internetkällor	37
Otryckta källor.....	37
Tryckta källor	37
Litteratur.....	37

Inledning

Varför just dokusåpa?

dokusåpa (eng. *docusoap*, av *documentary* 'dokumentär' och *soap* 'såpopera'), kortform för dokumentärsåpa, TV-genre som bygger på att ett antal människor filmas dokumentärt en längre tid under ovanliga förhållanden. Det dokumentära materialet bearbetas och presenteras med berättargrepp hämtade från dramaserier och tvåloperor (såpoperor), t ex med fokus på deltagarnas känslomässiga relationer till varandra. Flera program i genren bygger också på någon typ av tävlingsmoment.-----
Nationalencyklopedin om "dokusåpa"

Textutsnittet ovan är hämtat ur Nationalencyklopedin och är, som framgår, deras definition av begreppet *dokusåpa*. Ganska torrt och konkret beskrivet och i sitt neutrala konstaterande ger det ingen större anledning till betvivlan av dess innebörd eller riktighet. Alla som kommer i kontakt med begreppet är förmodligen också ganska införstådda med vad det handlar om och att denna genre i underhållningsvärlden successivt kommit att erövra en allt större del av medietrymmet i TV, såväl i de kommersiella som i Publicservicekanalerna. Men om man förflyttar sig ut ur uppslagsverkens sterila miljö för att utforska detta fenomen lite mer på djupet och tar på sig ett par analytiska forskarglasögon blir bilden desto mer komplicerad och mångfacetterad.

Dokusåpor tycks inte lämna någon oberörd. Om man säger ordet "dokusåpa" i ett sällskap är det som att trycka på en knapp – alla tycker någonting och oavsett vad man anser om dokusåpor så finns begreppet i den allmänna diskursen när det gäller TV-underhållning. Robinson, Big Brother, Villa Medusa, Farmen, Paradise Hotel osv – alla verkar kända och väl etablerade i människors medvetande om vad som försiggår i de olika TV-kanalerna. Även den som säger sig aldrig titta på dokusåpor har en åsikt om dem trots allt. Så vad är det som hänt och hur har detta gått till?

Trots att jag tillhör dem som sannerligen inte tilltalas av dokusåpor som underhållningsform (eller i någon annan form heller för den delen), så kom jag ändå att fundera över den dragningskraft de verkar ha på människor, framför allt i de yngre generationerna. Med min [fördomsfulla] förförståelse av vilka som tittade på "skräpet" frapperades jag plötsligt av insikten om att personer i min bekantskapskrets som jag anser tillhöra kategorien välutbildade, reflexiva och insiktsfulla människor faktiskt *också*, och med nöje dessutom, konsumerade dokusåpa då och då! Varför?

Detta blev för mig upptakten till mitt beslut att ta min egen förförståelse och motvilja mot dokusåpagenren vid hornen och ge mig i kast med en undersökning av fenomenet. Det kändes plötsligt angeläget att försöka ta reda på hur dokusåporna kunnat få den popularitet de faktiskt åtnjuter. Mötet med dokusåpornas värld blev överraskande nog både en bekräftelse på vad jag redan visste, *men också* - och det är nog så viktigt - en omtumlande upplevelse av att själv

kunna bli berörd och bitvis väldigt engagerad i vad som utspelades i Farmen. Men jag återkommer till det längre fram.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med mitt arbete var att undersöka dokusåpans roll i det senmoderna samhällets reflexiva jagprojekt. Frågor som blev relevanta att ställa var då hur dokusåporna påverkar brukarna och efter vilka kriterier man väljer att identifiera sig med de olika karaktärerna som utgör dokusåpornas deltagare. Enligt Anthony Giddens är den existentiella frågan om självidentitet kopplad till en slags berättelse som individen skapar om sig själv, något han kallar för *biografi*. Denna biografi utformas genom en interaktion mellan händelser som inträffar i den yttre världen och en fiktiv berättelse som individen skapar om sig själv utifrån den självbild som han/hon vill bli uppfattad genom av andra. Självidentiteten är något som hela tiden och rutinmässigt måste skapas och bevaras genom individens reflexiva handlingar (Giddens 1997: 67 ff). Huruvida detta kan interageras med ett behov av yttre förebilder, från t ex dokusåporna, som antingen kan antas eller förkastas i enlighet med upprätthållandet av livsstilen och den egna biografien, är den problematisering av frågeställningen som jag tänker jobba med. I det traditionella, förmoderna samhället upprätthölls identiteten genom nedärvda traditioner och yrkesroller och direkta förebilder inom familjen, bland släktingar och de människor som man under hela sitt liv levde nära inpå. Idag saknas dessa fasta yttre ramar vars sociala kontext infogade individen i ett självklart och direkt livsmönster. I dagens postmoderna [västerländska] samhälle lever individen ett liv där få eller inga traditioner ligger till grund för skapandet av den egna självbilden. Behovet av att forma en identitet kvarstår dock och Giddens påpekar att ”valet eller skapandet av livsstil påverkas dessutom av grupstryck, synliga förebilder och socioekonomiska förhållanden” (Giddens 1997:103). Om jag förstår honom rätt så skulle alltså dokusåpornas fabulösa framgångskoncept kunna förstås mot bakgrund av deras förmåga att skapa reflexiva speglingar till den egna identiteten utifrån social- och ekonomisk bakgrund, uppväxtmiljön och förvärvade normer och värderingar. Detta kändes mycket aktuellt och intressant att undersöka. Frågor att söka svar på var därmed också vilket förhållningssätt tittarna hade till innehållet i dokusåporna – är det känslomässigt med en djupare engagemang i persongalleriernas inbördes relationsproblematik eller är förhållningssättet mer distanserat, men ändå givande, tack vare t ex en humoristisk inställning till innehållet (jfr Nordlund 1996: 35f)? Eller är man i ett direkt avståndstagande förhållande till dem?

Jag ställde frågorna utifrån ett brukarperspektiv men för att förstå den påverkan som dokusåporna kan tänkas ha så måste man också veta något om medias manipulativa metoder

och tekniker för att fånga och bevara tittarnas intresse för programmen. Dvs den berättarkonst de visuella texterna utvecklats i form av olika narrativa grepp inom film och TV-media. Ett underliggande syfte och en frågeställning blev därför att ta reda på om det enbart är en tillfällighet att dokusåporna blivit så framgångsrika, trots sina många gånger tvivelaktiga innehåll och bristande etik, eller om det rent av är så att programmakarna är väl insatta i det postmoderna samhällets identitetssökande och ser chansen att exploatera denna potentiella ”marknad”. Hur går man till väga när man bygger upp intressen, förväntningar och klimax inom berättarkonsten i allmänhet och dokusåporna i synnerhet? Vad är en dokusåpa? Vad kännetecknar en dokusåpa? Vad vill en dokusåpa? Jag tror att jag genom att titta närmare på dokusåpan ur det här perspektivet lättare kan få svar på frågor om hur ”dokusåpaeffekten” återspeglas i människors medvetande och vad detta får för konsekvenser i deras liv (om det får några)? Samtidigt kan frågan väckas om fenomenet ”dokusåpa” egentligen säger mer om dagens samhälle än om dem som ser på den? Lever vi kanske i ett samhälle karaktäriserat av uppluckrade traditioner och identitetslöst irrande? Som i sin tur skapar behovet av nya ”traditioner” förmedlade via media, som en spegling av ett samhälle som skapar individer som - skapar ett samhälle? Därmed kanske cirkeln kan slutas och den gamla frågan om orsak och verkan – hönan eller ägget? – återigen blir ett konstaterande av alltings kausalitet i ett komplext och kontextavhängigt samhälle.

Material, metod och informanter

För att inte hamna i en negativ kritikerfälla pga min avogt inställning till dokusåporna blev jag tvungen att försöka bortse från allt vad jag hittills tyckt och tänkt i ämnet. Om jag skulle utgå från den sk ”Cultural studies-inriktningen” som medieforskaren Jan-Erik Nordlund tar upp i sin bok *Television och socialisation* så skulle jag få svårt att förstå och rättvist bedöma den dragningskraft och betydelse som populärkulturen – i detta fall dokusåporna – har på sina brukare om jag hela tiden hade en antipatisk inställning att utgå ifrån (jfr Nordlund 1996:35). Min metod för att hålla stånd mot fördomarna blev därför att först och främst titta på dokusåpa, och att titta så okritiskt och förutsättningslöst det bara gick. För att låta någon av dem få stå som representant för allihop fick det bli *Farmen Skärgården*, av den anledningen att det är den enda dokusåpa jag har möjlighet att se på för närvarande. Jag tittade på den, både ensam och tillsammans med människor som följt serien, och genom att nedteckna spontana kommentarer under tittandet och föra djupare samtal efter tittandet försökte jag skapa mig en uppfattning om hur receptiva brukarna var, vilken inställning de hade till innehållet och vilka effekter innehållet i såpan hade på dem. Jag gjorde också regelrätta intervjuer med två andra personer. Åldern på de intervjuade var mellan 13 och 48 år

varav den yngste var en kille. Jag har inte fäst någon större vikt vid genusperspektivet i min undersökning utan individen, oavsett kön, får stå för och representera sig själv helt utifrån det könsneutrala brukarperspektiv jag avser att anlägga. Alla mina informanter kan sägas representera för Sverige ganska genomsnittliga medelklassfamiljer. Däremot är det svårt att uttala sig om social- eller ekonomisk tillhörighet när det gäller de personer som använder sig av Internet-chattarna. I enlighet med den litteratur jag använder mig av kommer benämningarna *brukare* och *tittare* att användas i stor utsträckning om de personer som följer dokusåporna, inte för att de benämningarna representerar några skilda aspekter på dem utan för att de är vedertagna uttryck för personer som ingår i den här typen av underökningar. Mina informanters namn är fingerade i denna uppsats.

Ett annat sätt, som jag redan berört ovan, att skaffa material till min undersökning, och som jag utnyttjade, var de sajter på Internet som erbjuder chattande och åsiktsventilering av dokusåpor. *Allt om TV* har t ex ett eget chattforum för Farmen-tittare (och för brukare av alla andra dokusåpa-serier också) där man erbjuds chatta med och ställa frågor till den deltagare som senast åkte ur såpan. Man kan också uttrycka sina åsikter i sk ”trådar” där en specifik deltagare eller händelse/företeelse kan ventileras med andra tittare (www.alltomtv.se). En annan sajt som fungerar ungefär likadant är TV4:s forum för Farmen-tittare (www.tv4.se). Artiklar, debattinlägg och insändare i dagspressen som behandlar dokusåporna har också gett infallsvinklar att beakta vid analysen av materialet, liksom även kvälls- och skvallerpressen som har bidragit med sitt mera depraverade utbud. Jag ställde frågor till informanterna som även berör den sidan av dokusåporna – dvs om de brukade följa och delta i händelseutvecklingen via andra medier än TV och hur de förhöll sig till detta.

Som material till hjälp att förstå både hur berättargenren inom TV och film fungerar, såväl fakta som fiction, har jag funnit att Kirsten Drotner m fl:s bok *Medier och kultur; En grundbok i medieanalys och medieteorier* är mycket användbar. Här klargörs skillnaden mellan fakta och fiction och den underliga blandformen som de kallar ”faktion” (Drotner m fl 1996:295). Likaså Jan-Erik Nordlunds bok, som jag redan nämnt, *Television och socialisation – om televisionens betydelse för vår verklighetsuppfattning* är en utmärkt hjälp att förstå på vilket sätt TV-mediet påverkar individen. Båda dessa böcker har jag också haft användning för som teoretiska analysverktyg eftersom de även, med nödvändighet, tar upp den psykosociala aspekten vid analysen av medierna i förhållandet mellan produkten och dess och brukare. De belyser även olika identifikationsformer och hur TV-medierna och filmkonsten anpassat sig i sin berättarteknik visavi det postmoderna samhällets reflexivitet på såväl individuell som institutionell nivå.

Magnus Bergs artikel *Film* i Magnus Bergquists & Birgitta Svenssons (red) antologi *Metod och minne* var användbar för att klargöra förhållningssättet jag var tvungen att ha när jag anlade ett brukarperspektiv på mitt arbete och för att förstå hur en film eller en TV-serie har olika relevans hos brukarna beroende på ålder, könstillhörighet, sociala ställning osv. Berg skriver: "Människor uppfattar, tolkar och använder sig av film på olika sätt beroende på sin bakgrund, sina erfarenheter, personliga karaktärsegenskaper och alla andra variabler som gör individer av folk" (Berg 1999:160). Produktionsledets respektive konsumtionsledets film är således inte heller samma film, enligt nämnde artikelförfattare, och det gör att producenterna inte har full kontroll över sin produkt i brukarsituationen, dvs producenternas intentioner att skapa en speciell nimbus runt en viss karaktär kanske inte alls uppfattas på det sätt som var avsikten när resultatet slutligen tas in av brukarna (jfr Berg 1999:161). Hur media tacklar detta problem kommer jag att diskutera under avsnittet "Smarta mediegrepp" längre fram.

Jag träffade fyra informanter som jag intervjuade. De två första, Katarina och Niklas, tittade jag på Farmen tillsammans med en kväll och ställde frågorna efteråt. Jag skrev ner svaren i stället för att använda bandspelare vid detta tillfälle. Katarina är 48 år och mamma till Niklas som är 13 år. De bor tillsammans med Ruben, pappan i familjen, och dottern/storasyster Klara som är 15 år, i ett stort hus i Ystad. Katarina är mellanstadie lärare och Ruben jobbar på lokalradion. I familjen ingår även hunden Tusse och katten Kalle. De är vad man i dagligt tal skulle kalla en typisk medelklassfamilj. Både Katarina och Ruben är dessutom goda vänner till mig och Katarina träffar jag minst en gång i veckan eftersom vi sjunger i samma sånggrupp.

Den andra informanten jag träffade var Agneta, 38 år och sjukgymnast. Hon är gift och har två barn i låg- och mellanstadiet och de bor i en villa i Ystad. Agneta säger själv att hon inte brukar titta på dokusåpa men "har ändå en massa åsikter om dem". Jag tyckte det var bra att få en "avståndstagares" perspektiv på min problemställning eftersom det också skulle kunna säga något om hur dokusåpan indirekt kan påverka ett identitetsskapande. Jag träffade Agneta hemma hos henne en vardagkväll och vid detta tillfälle använde jag bandspelaren. Intervjun blev ett slags samtal med frågeinslag och tog ungefär 30 minuter. Jag känner även Agneta sedan tidigare eftersom vi också sjunger ihop i en kör.

Min fjärde och sista informant var Lillemor som jag träffade på hennes jobb. Hon är 43 år och jurist på en stor myndighet i Ystad. Hon och hennes familj, man och två barn, bor än så länge i ett radhus i Ystad men snart ska de flytta till en egen villa i samma stad. Lillemor ser på dokusåpa ibland men tycker att "det var bättre förr" innan det urartade till så mycket bråk, intriger sex och fylla i dem. Av en slump råkade samtliga av mina informanter tillhöra familjer i medelklassen med akademisk bakgrund. Men de placerar sig på olika nivåer på

”engagemangskalan” vilket är mycket intressant ur analysynpunkt eftersom de trots sina skilda förhållningssätt ändå kan sägas använda sig av ”dokun” i sitt sätt att skapa identitet och forma en livsstil.

Teoretiska perspektiv

I min frågeställning *hur dokusåporna påverkar* individen som tittare ligger en delad betydelse. Dels hur innehållet i dokusåpan tas emot och används av sina brukare och dels hur producenterna använder sig av berättartekniska grepp och kännedom om kontextualitet och reflexivitet i samhället för att intressera, beröra, påverka och i slutändan behålla tittarna. Trots att jag kommer att fokusera på konsumenterna i första hand och anlägga ett brukarperspektiv, inser jag att det ena inte kan förstås utan kännedom om det andra. Det är därför värt att, även om huvudsyftet är att klargöra hur dokusåporna tas emot av brukarna, också kasta ett öga på hur innehållet i ”dokun” kan definieras och analyseras utifrån filmanalytiska metoder. Magnus Berg skriver i antologin *Metod och Minne*:

Om en films ramar avspeglar producenternas intentioner och om dessa i sin tur utgår från någon form av bedömning av vad som kan väcka publikens intresse, lämnar den också sina vittnesbörd om till exempel ”det kulturella tillståndet i Sverige i senmoderniteten”. Därigenom kan också en analys av filmers innehåll säga någonting om folk och folkliv.

(Berg 1999:167 f)

Berg tar film som exempel men perspektivet kan lika väl användas på dokusåpa eller någon annan form av berättande text. Han menar också att en kombination av analys av texters innehåll och valet av brukarperspektiv kan vara förenligt med varandra, vilket jag också kommer att visa.

För att också kunna förstå hur dokusåpan kan spela en roll i det postmoderna samhällets reflexiva jagprojekt har jag valt att använda mig av sociologen Anthony Giddens som huvudteoretiker. I sin bok *Modernitet och självidentitet; Självet och samhället i den senmoderna epoken* tar han upp och utvecklar olika begrepp kring självet som ett *reflexivt projekt* i en strävan att nå självförverkligande både på individuell nivå och kollektiv nivå. Detta i paritet med den pågående globaliseringen av de moderna institutionerna och till följd av det den *institutionella reflexivitet* som kännetecknar det postmoderna samhället. Dvs de offentliga inrättningarnas anpassning av förhållningssättet till nya kunskaper och informationer i olika handlingsmiljöer. Han använder sig av olika nyckelbegrepp, som han förklarar i komprimerade sammanfattningar längst bak i boken och som han utvecklar i sin analys av dessa fenomen. Det gäller begrepp som *självets berättelse* dvs ”den historia eller de historier genom vilka självidentiteten förstås reflexivt, både av individen i fråga och av andra”

(Giddens 1997:276f) och begreppet *urbäddning*, vilket förstås som "frikopplandet eller 'urlyftningen' av sociala relationer från lokala kontexter och deras rekombination tvärs över obegränsade avstånd i tid och rum"(ibid). Alltså, lite förenklat, så kan individuell gemenskap, sociala relationer, politiska och ekonomiska kontrakt osv idag skapas och upprätthållas oavsett tid och rum tack vare den tekniska utvecklingen. Jag vill gärna tänka mig att genom att använda hans synsätt skulle man kunna upptäcka *hur* individer t ex "prövar" och "underhåller" sin självbild genom kontakter med andra, men vilket idag inte nödvändigtvis behöver betyda fysiska möten med andra människor knutna till en bestämd tid och plats. TV, Internet, SMS, MMS och andra tekniska innovationer som integrerats i vårt dagliga liv möjliggör idag kontakter med andra - människor, kulturer och myndigheter - oavsett tid och rum. Alltså det Giddens kallar *urbäddning* ur den lokala kontexten. Jag vill också genom att använda mig av hans teorier om *ontologisk trygghet*, dvs "känslan av att det finns en kontinuitet och ordning i händelserna, inklusive sådana som inte befinner sig i direkt synhåll för individen" (Giddens 1997:275), visa hur dokusåporna genom att bilda en ogripbar sfär mellan verklighet och fiktion skapar en [produktiv] osäkerhet kring svaren på de existentiella frågorna i självets reflexiva projekt. Genom att applicera hans teorier och förklaringsmodeller på min problemställning kan jag kanske utröna dokusåpans roll på den individuella nivån. *Urbäddningen* - om man ser den som steget *från* hur identifikation och gemenskap skapades i det förmoderna samhället *till* sökandet efter självförverkligande och en "roll" i dagens postmoderna, verkliga, "dokusåpa" – skulle kunna gälla för upprättandet av identifikation, förebilder och "gemenskap" med de karaktärer som uppträder i dokusåporna genom deras transferering i tid och rum via TV-mediet. Effekten förstärks kanske ytterligare av att de deltagande individerna i dokusåpan "spelar" sig själva, dvs det är "på riktigt", i ett slags gränsland mellan fakta och fiction. Man kan dessutom dela sin gemenskap med både deltagarna och andra brukare via chattar på Internet. Detta behandlas också mer ingående av Nordlund (2001) i hans publikation *Samtal om såpa* och sammanfaller med mina egna antaganden varför jag kommer att återkomma till det längre fram.

Tidigare forskning och teoretisk inspiration via tidigare forskning

Det säger sig självt att TV-mediet med sin genomslagskraft nästan från allra första stund varit föremål för forskarnas intresse ur alla möjliga perspektiv. Dessutom har film- och berättargenren inom media och den sk populärkulturen analyserats och beskrivits ur en mängd varierande synvinklar. Det går således inte att räkna upp dem här, men jag har redan nämnt ett par av dem ovan: Kirsten Drottners m fl bok *Medier och kultur* som är en grundbok i medianalys och medieteori, samt Jan-Erik Nordlunds *Television och socialisation*. Bägge

dess böcker har jag också haft användning av som analysverktyg när det gäller TV-medias sätt att påverka individen och locka till engagemang i och konsumtion av TV-programmen. Detta gäller inte minst dokusåporna visade det sig. Både Drotner och Nordlund har dessutom skrivit flertalet andra böcker i samma ämne.

Att finna någon tidigare forskning kring just *dokusåpor* var inte helt lätt. Efter en tids letande fann jag av en slump en artikel i Dagens Industri från 2004-10-08 (www.mediarkivet.se) som handlade om just dokusåpor. Man beskrev där ett samtal med Jan-Erik Nordlund (som varande den ende forskaren i Sverige på området) som behandlar tittarnas relation till dokusåpa. Efter ytterligare letande fick jag via Karlstads universitet tag på hans publikation *Samtal om såpa – vad tycker tittarna om såpa och dokusåpa?*. Det verkar som om denna skrift är den enda för närvarande som behandlar *dokusåpa* utgiven av en svensk forskare. Efter att ha läst den står det klart att vad Nordlund gjort är att behandla (och förklara) *varför* människor tittar på dokusåpa, medan min fråga kvarstår, nämligen *hur de använder det som dokusåporna förmedlar* när de skall spegla sig själva och sin egen identitet gentemot omvärlden. Han tar upp mycket som är användbart för att förklara min frågeställning också och skillnaden kan tyckas hårfin. Men just att beskriva hur människor mer eller mindre medvetet iscensätter sitt dokusåpatittande inför sig själva och andra och hur de använder sig av dokusåpan i sin identitetsprocess och upprätthållandet av livsstilen tycker jag fortfarande saknas i det som finns skrivet om dokusåpa.

Däremot är fenomenet *såpopera* relativt väl penetrerat av tidigare forskare. Det beror naturligtvis på att såpoperan varit etablerad inom populärkulturen nästan lika länge som TV-mediet självt medan dokusåpa som begrepp inte existerat i mer än några få år. I Sverige kom benämningen inte i bruk förrän 1998 (Nationalencyklopedin). Men just för att dokusåpan ligger såpoperan ganska nära vad gäller innehåll och form har jag valt att också läsa en bok av Marianne Liljequist, *Våp, bitchor och moderliga män*, som tar upp kvinnligt och manligt i såpoperans värld och vilken påverkan såpoperan har på sina brukare. Det är inte den enda boken i ämnet som Liljequist skrivit, och man kan naturligtvis ha sina synpunkter på framställningen i just den nämnda. Men jag anser att den kan vara användbar som jämförande material när det gäller reaktioner, identifikation och förhållningssätt till såpoperorna visavi det material som jag själv kommer att få fram om dokusåporna.

Om man ser Liljequists analys av såpoperan som en välvillig inställning till den inom forskningen ganska illa sedda populärkulturen så kan man också med fördel (och en hel del sarkastiskt nöje) läsa Pierre Bourdieus anförande i bokform, *Om televisionen*, som en motvikt och en representant för den andra ytterligheten på skalan. Förmodligen ligger "sanningen", som alltid, någonstans mitt emellan.

Disposition

Jag kommer i det första kapitlet att beskriva träffarna och samtalen med mina informanter och hur framför allt kontexten kring min TV-kväll med Katarina och hennes familj var. I korthet beskrivs huvuddragen i deras förhållningssätt för att senare bli föremål för närmare analys i kommande kapitel. Under kapitlet ”Analys och diskussion” kommer jag att med hjälp av Giddens, Nordlunds, Bergs och Drotner m fl:s teorier diskutera vilka nivåer av engagemang det finns och hur man kan definiera dem samt identifiera dem hos tittarna, och de olika förhållningssätt man antar inom de respektive nivåerna. Jag kommer att mer specifikt gå in på vad de olika förhållningssätten kan ha för betydelse i formandet av identiteten och även vilken betydelse enbart ett ”fritt tyckande” kan ha för den egna självbilden och vad jag funnit hos mina informanter som talar för att det förhåller sig på det viset. Jag för också en diskussion om och analys av medias/programmakarnas känsla för de diskurser som råder i det postmoderna samhället vad gäller reflexivitet på olika nivåer, urbäddningen ur tid och rum och identitetssökande genom ett globaliserat kontaktnät mellan människor och institutioner, dvs hur man använder dessa kunskaper när man konstruerar nya programformer.

Till sist kommer jag att ha en kortare diskussion om vad, eller huruvida, dokusåporna kan säga oss något om dagens samhälle - är de en spegling av normer, diskurser, trender eller...vad?

Under kapitlet ”Sammanfattning” kommer jag genom några återblickar i den gångna texten att konkludera vad jag kommit fram till i mina diskussioner samt klargöra vad min slutsats av undersökningen resulterat i.

En dokusåpa för alla?

En höst med Farmen Skärgården

När jag satte mig ner framför TV:n första gången för att se på Farmen Skärgården kom jag att tänka på en forskare som jag läste om för länge sedan som testade giftig svamp på sig själv för att kunna dokumentera effekterna genom ”egen empiri”. Resultatet blev att han höll på att stryka med. Jag fnissade lite åt jämförelsen när jag funderade över vilka effekter dokusåpan skulle få på mig. Det är kanske inte att leka med vare sig flugsvamp eller dokusåpa...?

För att kunna förstå vad hela konceptet gick ut på hade jag i förväg tagit reda på hur ramarna, reglerna och tävlingsinslagen var utformade. Dessa hittade jag på TV4:s hemsida på Internet. Det första som slog mig var att man talade om att i höstens omgång bestod deltagarna av en ”yngre och trendigare grupp”, fjorton personer mellan 20 och 47 år, och att det därför skulle bli mycket ”hetare och mer intrigfyllt” vilket fick mig att undra hur gamla de

egentligen varit i tidigare omgångar och vilka man vände sig till den här gången?(www.tv4.se)

Förutsättningarna var att deltagarna skulle ansvara för skötseln av en bondgård ute på en ö någonstans i den svenska skärgården. Där fanns inga moderna bekvämligheter såsom el, rinnande vatten och tekniska hjälpmedel. De skulle försörja sig på egen producerad mat och fiske, samt se till att korna blev mjölkade och utfodrade och att det hölls rent i lagården. På gården fanns även grisar, höns, får och några katter som också krävde sin omvårdnad samt en trädgård som skulle skötas. Tufft för den som inte är van vid sånt. Det fanns en mentor, bonden Gutta, som dök upp med jämna mellanrum och kollade av läget och gav deltagarna lite specialuppdrag som de skulle försöka klara av. T ex att bygga en bastu (!).

För att öka möjligheterna till intriger (?) skulle en storbonde utses varje vecka och han ansvarade inför Gutta för att skötseln av gården gick som den skulle. Denne storbondes ord var lag under den vecka han hade uppdraget och det han måste göra var bl a att utse en kämpe som i sin tur skulle utse en motkämpe att tävla mot i någon av de tre tvekampsgrenar som fanns att välja på. Antingen skulle man kämpa ute på bryggan och försöka få ner motståndaren i vattnet, eller så skulle man hålla uppe sin egen vikt, och samtidigt balansera, ute på en bom. Den som tröttnade först hamnade i vattnet. Eller så kunde man bli utsatt för ett sk husförhör där det gällde att ha läst på i Bondepraktikan för att kunna svara på frågorna. Annars – hamnade man i vattnet. Man verkade ha en förkärlek för att se folk hamna i vattnet, och i samtliga fall åkte förloraren också ur Farmen för gott. Dennes sista ”hämd” var att utse nästa storbonde innan avfärden. Programmet sändes måndag till fredag i 30 minuters avsnitt med undantag för fredagsavsnittet som var lite längre med anledning av tvekamperna. Så långt ramar och regler. Detta var alltså den ”fiktiva verkligheten” som hela upplägget kretsade kring. Nu skulle den bara fyllas ut med lite vardagspsykologi, relationsdramatik, intriger, skandaler och annat ”matnyttigt”. Precis som i en vanlig tvåopera. Skillnaden är bara att det inte finns något manus, inga skådespelare och att det som sker det sker ”på riktigt”. Blir någon sjuk så är han sjuk, blir några ovänner så blir dom det, och blir några kära så blir alla tittare glada...och programmakarna.

Vilken slags programform är egentligen en dokusåpa? Man kan inte säga att det är ren fiction eftersom programmen bygger på att huvudinnehållet skall dokumentera verkligheten som den utspelar sig mellan deltagarna under den tid som ”experimentet” pågår (jfr Drotner m fl 1996:295). Men det är inte heller ett rent faktaprogram, eller en dokumentär, eftersom iscensättningen och idén kring konceptet är fiktiv (ibid). I boken *Medier och kultur* beskrivs en blandform som man kallar *faktion*. Men denna benämning står i sin tur för de actiondokumentärer t ex av typen *60 Minutes* och *Rescue 911* där man, genom att dramatisera

olycksdrabbade människors egna berättelser, återskapar verkliga, inte sällan våldsamma, händelser som inträffat, ofta halsbrytande räddningsuppdrag under svåra förhållanden (jfr Drotner m fl 1996:314 ff). En benämning på dokusåpan som börjat dyka upp på senare tid i sammanhanget är *realityserie*. Förmodligen är det bara en ”uppsnyggad” benämning på samma fenomen eftersom dokusåpan redan efter sin relativt korta livstid inom media lyckats skaffa sig ett ganska skamfilat rykte. Innehållet verkar vara detsamma, trots namnbytet. Jan-Erik Nordlund säger så här om dokusåpan i sin publikation *Samtal om såpa*:

Man kan säga att dokusåpan är en hybridform som både har karaktären av dokumentär och fiktion i en blandning. Den har lånat drag från flera olika genrer, exempelvis den traditionella såpan, dokumentärfilmen samt ”talk shows”, vilket förmodligen positivt bidrar till graden av upplevd realism i dokusåpan innehåll. Man utnyttjar på detta sätt dels sociala eller personifierande drag hos olika genrer, dels ger man innehållet en dokumentär prägel i allmänhet.

(Nordlund 2001:11)

Vi får alltså slå fast att detta är ytterligare ett bidrag till det man kallar för faktion i Drotners bok. Anledningen till att dokusåpan inte finns med som exempel där är förmodligen att denna är ett fenomen som vuxit sig större under senare år. Drotner m fl:s bok utkom 1996. Då var dokusåpan förmodligen bara ett embryo i mediebranschen.

När jag började titta på *Farmen* hade det redan gått några veckor och av de fjorton deltagarna återstod endast åtta, fyra killar och fyra tjejer. Det var inte så svårt att genast förstå vilka som intrigerade mot vilka och vilka som utmärkte sig mer än andra. Kameran tycktes också ha sina favoriter bland dessa och jag undrade ibland vad de som sällan kom i bild egentligen hade för sig? Det bråkades, kastades glåpord, mobbades, lismades och pratades skit i stort sett hela tiden. Ingen kunde gå säker verkade det som, och de som såg ut att vara bästa vänner ena dagen ”knivhögg” varandra i ryggen nästa dag. En del visade sig vara fruktansvärt lata och gjorde knappt det de skulle, och skötseln av gården, de egentliga uppgifterna, såg man så gott som ingenting alls av. Ibland skymtade en bild förbi på en lekande kattunge eller en betande ko, eller några som bråkade om vems tur det var att diska, annars ingenting. Den ende som visade något intresse för djuren var en äldre deltagare som hette Christian. Han satt ibland i kohagen och kelade med en vit ko som var hans favorit och han brukade släppa ut grisarna ur inhägnaden så att de fick ”rasa av sig” i trädgården, till mångas förtret. Ibland såg man honom mjölka korna.

Jag tittade samvetsgrant på vart enda program ända fram till finalen, och många gånger var det så pinsamt och upprörande att jag satt och vred mig i soffan och det ryckte krampaktigt i ”zapp-fingret”. När vuxna människor kallar varandra för ”idioter” och ”DAMP-ungar” och hotar att krossa knäskålarna på varandra, ägnar sig åt mobbning, gör obscena gester hela tiden

och inte ens ser ut att skämmas för sitt dåliga uppförande då undrar åtminstone jag om hela meningen med programmet är att visa att verkligheten faktiskt överträffar dikten? Jag hade svårt att känna sympati för någon av deltagarna och jag undrade ett tag hur jag skulle stå ut, faktiskt.

Man jag framhärade i mitt tittande och det märkliga inträffade att jag började fundera över hur det skulle fortsätta nästa dag, och nästa...Skulle Mario och Marina fortsätta bråka? Hur skulle gänget klara av att färdigställa sin bastu? När skulle Christian få nog av Nettans otrevliga uppförande? Jag kom på mig själv med att fundera över omständigheterna i och kring händelserna i dokusåpan på ett sätt som avslöjade mig inför mig själv, trots att jag fortfarande kunde känna pinsamhetens rodnad på kinderna när någon deltagare visade brist på integritet eller omdöme. Men var det för deras skull eller för min egen? Jag tror det var för deras. Min reaktion var att känna skam i deras ställe eftersom jag visste att de måste vara medvetna om att detta skulle visas i TV för tittare över hela landet men trots detta inte kunde begripa konsekvenserna av detta för sitt eget människovärde! Jag skulle aldrig bete mig så – än mindre delta i en dokusåpa. Det ingick inte i min *biografi*, helt enkelt, och jag önskade att det inte skulle ingå i deras heller, inte i någon människas! Det var en av mina erfarenheter av tittandet.

En dag kom farmarnas mentor, Gutta, körande i sin motorbåt för att leverera post till deltagarna. De hade inte haft kontakt med omvärlden på flera veckor och de kastade sig över de brev, och i en del fall även paket, som lämnades till dem. Alla fick någonting hemifrån, alla utom en. En av deltagarna, en tjej som inte gjort så mycket väsen av sig under hela serien, fick ingenting och medan de övriga satte sig direkt på bryggan eller på gräset för att läsa sin post smög hon bort över klipporna och försvann. Det visade sig att hon tagit det mycket hårt, att hon känt sig bortglömd av alla, både sina nära och kära och av "kamraterna" på farmen. Hon hade lagt sig att gråta på en klippa och där hade hon somnat i sin ensamhet och inte vaknat förrän en av deltagarna som börjat leta efter henna ropade hennes namn. Den här händelsen fick mig att gråta. Något av detta rev upp ett minne inom mig som smärtade mer än jag hade kunnat ana. Men det var någonting så allmänmänskligt och naturligt i reaktionen hos den här tjejen som stack av mot allt annat pajaseri och intrigerande som blivit vardagsmat i programmet. Det gick rakt igenom mitt inbillade pansar som jag trodde att jag hade mot den här sortens manipulerande som programmakarna så gärna ägnar sig åt. För det begrep jag ju att de inte skulle låta en sådan händelse få passera obemärkt i en dokusåpa...Och dom fick mig tillslut också! Alla bär vi med oss händelser i bagaget, livet igenom, och vars tyngd vi kanske inte förstår eller blir medvetna om förrän något plötsligt händer som utlöser en reaktion vi inte alls var beredda på. Det kan vara en oförlöst sorg, en undertryckt ilska eller

kanske en ett minne av lycka och glädje som får oss att le och må bra. Hur som helst så engagerar det oss med ens på ett djupare plan än vi hade tänkt oss från början och det är just sådana händelser som programmakarna sätter sin smala lyckas tillit till när de smyger runt med kameran och filmar deltagarna i dokusåporna. Jag började ana idén bakom detta koncept:

En annan del av dokusåpans dragningskraft utgörs förmodligen av det faktum att den framträder som realistisk i och med att det är ”vanliga” människor, som på ett relativt fritt sätt agerar och råkar ut för olika saker. Det är möjligt att graden av identifiering och involvering bland engagerade tittare därmed skulle kunna öka. Man kan säga att dokusåpan, i enlighet med sin beteckning, erbjuder tittaren att ta del av en mer realistisk medievärld, befolkad av verkliga personer med mer eller mindre verkliga problem och relationer. Givetvis kan man mot detta invända att det ingalunda är realistiskt att samla ett antal okända personer och ge dessa vissa betingelser under bestämd tid, men den intressanta frågan är huruvida TV-publiken upplever realism eller ej.

(Nordlund 2001:12)

Att utsätta tittarna för detta kittlande experiment och se vad som händer där i gränslandet mellan fantasi och verklighet. ”På riktigt”, alltså...

Fredagskväll med Niklas och Katarina

Det är en kall och frostnupen fredagskväll i november strax före klockan åtta när jag parkerar bilen utanför huset där mina första informanter bor. Vi ska se på sista avsnittet för säsongen av *Farmen Skärgården* tillsammans och jag *tror* mig ha förstått att denna kväll brukar vikas åt gemensamt [familje]tittande på både *Idol 2004* och *Farmen*. Det känns lite som att komma smygande för att nästla sig in i deras privatliv, trots att Katarina är min goda väninna och det är hon som frivilligt erbjudit sig att bli min informant. Men Niklas, sonen i huset, hade hyst lite oro inför att jag skulle komma och kanske förstöra hans ”upplägg” genom att prata sönder hela kvällen. Fredagskvällen var en ”helig” kväll för honom. Så jag tänker hålla en så låg profil som möjligt i början och mest anteckna vad jag observerar hos mina informanter och av situationen under programmets gång. Efteråt ska jag ställa mina frågor.

Jag tas emot i dörren av Katarinas man Ruben och hunden Tusse som vederbörligen skäller ut mig för formens skull fast han egentligen är snäll och bara vill bli klappad och kliad. Katarina kommer upp ur källaren med en korg tvätt och frågar om jag vill ha kaffe eller något att äta. ”Kaffe blir bra” svarar jag. Medan Katarina sätter på kaffet går jag in till Niklas som redan sitter i TV-soffan och räknar ner minuterna innan *Idol 2004* ska börja. Det här är hans helkväll. Det ser mysigt ut där inne med ljuslyktor, läsk och pepparkakor på bordet och katten

Kalle som ”sover räv” i en av sofforna. Allt är förberett, som en invand ritual, för denna fredagskvällens höjdpunkt.

Niklas hejar med ett avvaktande leende och jag sätter mig bredvid honom. Han frågar vad det egentligen är jag arbetar med och jag förklarar så gott jag förmår vad min uppsats ska handla om. Jag säger också att jag inte kommer att prata sönder programmen utan bara anteckna under tiden vi tittar och först efteråt ska jag ställa mina frågor. Han nickar allvarligt och ser nöjd ut. Jag sänder några flörtande ögonkast till katten Kalle som fattar vinken och tar några stretchande steg över till vår soffa och lägger sig till rätta i mitt knä. Hunden Tusse blir genast svartsjuk och lägger sig ”småpratande” på mina fötter. Så blir jag sittande under hela tiden vi ser på *Idol 2004* och *Farmen* – antecknandes med höger hand på blocket som balanserar på en kudde och med vänster hand kliandes en katt och med en stor hund på fötterna - och efter hand allt svettigare.

Det där med ”familjekväll” visade sig vara ett tånjbart begrepp. Visserligen brukade storasyster Klara titta ibland också – om det inte var något intressantare på gång, och den här kvällen var det utekväll med kompisarna som gällde. Ruben visade sig överhuvudtaget inte intresserad av den här sortens program, utom för att sticka in huvudet och komma med retfulla kommentarer ända tills han blev utföst av Niklas. Det verkade finnas fyra helt skilda förhållningssätt till dokusåpa i den här familjen och efter bara en kort stund kunde jag börja skönja dem. Niklas, som utåt sett verkade vara helt uppslukad av ambitionen att följa handlingen och utgången av både *Idol 2004* och *Farmen*; Katarina, som visade ett mer tillbakalutat förhållande men ändå hade ett visst intresse av att följa programmen; Klara, som tycktes både kunna ha och mista dem och till sist Ruben som tog ett bestämt och definitivt avstånd från det hela. Han verkade inte ens vilja uttrycka en egen regelrätt åsikt om dem, mer än att retas med de andra. Det intressanta är att dessa förhållningssätt vart och ett på sitt vis indikerar en reflexivitet över den egna identiteten och bilden av självet som man vill upprätthålla både inför sig själv och andra. Att man i den processen läser in i texten betydelsen av att se eller inte se på dokusåpa kan böttna i antagna normer för vad som är god smak eller bra underhållning, anpassning till andra sociala grupper värderingar och förvärvade värden för den egna identiteten under uppväxten (socialiseringen under barndomen). Giddens säger om detta t ex:

Självet ”identitet” – till skillnad från självet som generellt fenomen – förutsätter en reflexiv medvetenhet./-----/Självidentiteten är självet så som det reflexivt uppfattas av personen utifrån hans eller hennes biografi./-----/En individs biografi kan inte vara helt fiktiv om hon ska kunna upprätthålla en normal interaktion med andra i vardagslivet. Den måste kontinuerligt integrera händelser som inträffar i den yttre världen och sortera in dem i den fortsatt ”historien” om självet.

(Giddens 1997:67 - 69)

Vad som framgår redan nu genom mina informanter är att jagprojektet, alltså utformandet av den egna biografien, gör att individen hela tiden måste ta ställning till nya fenomen i samhället och ställa sig själv frågan hur han/hon skall förhålla sig till det ena eller andra - hur passar detta in i bilden av mig själv? Vilket förhållningssätt stämmer med min livsstil? Jag kommer att längre fram gå in på en närmare analys av detta för att klargöra hur bruket av dokusåpa kan sättas i samband med skapandet och upprätthållandet av den egna identiteten. Men först tillbaka till TV-soffan hemma hos Katarina och Niklas.

Efter en stund, när Ruben blivit ordentligt utmotad och förpassad till någon annan del av huset och Klara fått sina förhållningsregler om utekvällen av Katarina, sitter vi äntligen vi övriga tre i sofforna och påbörjar tittandet på kvällens dokusåpaföreställning. Niklas följer spánt hur hans favoritartist i *Idol 2004* lyckas i sina sångframträdanden och jag frågar försiktigt varför han tycker bäst om just den personen. ”Han har bäst röst” blir det bestämda svaret, ”han sjunger bäst, och det är ju det man ska göra, eller hur?”. Jag nickar instämmande. Man ska vara bra på det man gör annars kan man låta bli. Niklas och jag tycks ha samma inställning i frågan och Katarina inflikar att det i längden inte räcker med att bara ha ett vackert ansikte och kunna dansa eller charma juryn. ”Tyst!” säger Niklas.

Efter *Idol 2004* börjar *Farmen Skärgården* och det är finalen för säsongen. Kampen står mellan två killar, Christian och Jonas, som skall utkämpa en kunskapsduell där det gäller att ha läst på i Bondepraktikan för att klara av att svara på frågorna. Niklas är oerhört koncentrerad. Han håller på Christian och han har läst svaren på frågorna i tidningen så han vet i förväg när det är rätt eller fel. Niklas är rätt säker på att Christian kommer att vinna och han anser att det är den mest värdiga vinnaren. ”Det var bara han som brydde sig om djuren – han brydde sig mer om det än någon annan”, förklarar Niklas för mig efteråt. ”Men innan höll jag på Jonas för han spelade spelet så bra utan att bete sig illa eller bråka med de andra deltagarna - han hade en juste stil och var bra socialt”. Niklas hade tagit ställning efter ett tag, det stod helt klart. Han hade reflekterat över vad som var de mest betydande egenskaperna för en värdig vinnare i *Farmen skärgården* och kommit fram till att skötseln av gården och djuren, det *moraliska* ansvaret, ändå var det som tillslut var det viktigaste; att väga det ena mot det andra och fatta ett avgörande beslut som passade in i den egna självbilden, precis som Christian måste ha gjort (jfr Giddens 1997:104f).

Till min förvåning läser Katarina lite förstrött i en tidning medan programmet pågår och kastar bara ett getöga då och då på TV:n. Hennes distans är uttalad och markeras än mer när hon halvt uttråkad, halvt på skämt, säger: ”När blir det reklam så man får gå och kissa?” Sedan lägger hon ifrån sig tidningen och utbrister med ett skratt: ”Det är så skönt att få hata [på avstånd] och bara förfasa sig!” Under programmets gång faller också Niklas ett par

spontana kommentarer som dels avslöjar att han ogillar personen Nettan (som verkligen har ett mycket osympatiskt sätt, egen anm.): "Hon är bara *för mycket!*" säger han. Han kommenterar också en annan kvinnlig deltagare som han avskyr för att hon ägnar så mycket tid åt att sminka sig "...ute i *skärgården!?!*" Niklas har helt tydligt "dumpat" dessa två deltagare som möjliga förebilder. De har blivit för osannolika, eller fiktiva, för att passa in i *hans* förankring i verkligheten.

Katarinas och Niklas kommentarer visar att de på var sitt sätt reflekterar över de inre egenskaperna hos de personer som deltar i dokusåporna. Jag tänker på det Nordlund skriver om människans behov av *katharsis*:

Själva ordet katharsis kommer från grekiskan och betyder ungefär rening. Inom beteendevetenskapen har begreppet fått en speciell betydelse som associerar till en process genom vilken en människa blir känslomässigt renad./-----/Det mest naturliga är givetvis att behovet av katharsis blir tillgodosett i det vardagliga livets sociala relationer. Ibland är det dock nödvändigt att utnyttja extra resurser, till exempel i form av olika terapier av "känsloutlevelsekaraktär"./-----/...eftersom vi inte längre lever i ett traditionellt samhälle, utan i ett modernt och industrialiserat, har de gamla formerna för ritualer och myter mer eller mindre försvunnit. Kanske kan moderna massmedier ha en funktion som liknar den hos myter och ritualer.

(Nordlund 1996:75 ff)

I stället för ett utlevande av känslor och aggressioner genom användandet av myter och ritualer, som var mer brukligt i det traditionella samhället, får vi kanske utlopp för detta idag genom t ex TV-tittande [på dokusåpor] och att dessutom ritualisera själva tittandet (jfr Nordlund 1996:76). Vi förbereder t ex en speciell TV-kväll, ensamma eller i sällskap med andra, med kaffe, snacks, tända ljus osv. Där kan vi skratta, gråta, bli arga, hata, känna igen oss eller ta avstånd, moralisera eller skaffa förebilder. Och - vi behöver inte tynga oss själva med dåligt samvete för de olika ställningstagandena vi gör eftersom vi ändå, genom teknikens hjälp, är behagligt distanserade, i tid och rum, från våra "offer"; ett antagande *jag* gör och som kanske kan ses som en förlängning av resultatet av *urbäddningen* som Giddens talar om. En anonym "chattare" på Allt om TV:s hemsida uttrycker sig så här:

"Livet vore trist om man inte fick "spy" och "kasta skit" på vissa dårar som deltar i dokusåpor!!! Den som störs av det kan ju alltid prova med att logga ut!"

(www.alltomTV.se; 2004-11-20)

Citatet ingår i en lång chatt-tråd som avhandlar en av personerna i Farmen och som uppenbarligen blivit ett hatobjekt för vissa tittare. Nordlund beskriver detta som ett psykologiskt problem:

Intuitivt inser vi kanske att det är bra för oss att på lämpligt sätt leva ut våra olika känslor och att det är mindre bra att trycka ner och lagra dem i vårt inre.

(Nordlund 1996:75)

Som jag visat tidigare är även Giddens inne på ett liknande resonemang, men han kallar det för *reflexivitet* och konstruerandet av den egna *biografen* vilket bygger mer på upplevelse och eftertanke än utlevelse. Men resultatet av dessa två användningsformer av t ex dokusåpa blir ändå det samma – en spegling av den egna identiteten. Man kan få känslomässig hjälp att göra sig av med - leva ut - aggressioner, sorg eller glädje genom att hata, leva sig med, förfasa sig, ta avstånd etc. samtidigt som det hjälper till med den reflexiva processen som hela tiden pågår i jagprojektet.

När programmet är slut och det till allas lycka var Christian som vann är stämningen glad och avslappnad. Vi sätter oss vid köksbordet och jag börjar ställa mina frågor. Niklas är oerhört meddelsam och intresserad och är noga med att formulera sina svar med mycket eftertänksamhet. Jag frågar vad de tycker om alla intriger och det falskspel som de flesta ägnar sig åt i dokusåpan. Niklas säger: ”Utan intriger ingen doku! Man gillar ju det egentligen – tyvärr”, medan Katarina säger att hon tycker det värsta är vuxenmobbingen som förekommer, men båda är medvetna om mekanismerna bakom urvalet av det som visas – ju värre desto ”bättre”. På frågan om de brukar prata med vänner och arbets-/skolkompisar om dokusåporna säger Niklas bestämt: ”Nej, vi har mer ’tonårssaker’ att prata om!” Katarina däremot säger med ett skratt:

Ja, det händer väl. Fast nuförtiden är det inte så ofta. /---/ Det är kul att nämna i ”fel” sammanhang att man tittar på dokusåpa. Det verkar som om Robinson är ”rumsrent” men absolut inte Farmen.

Katarina menar att det är roligt att se reaktionen på människor när man säger något som ingen förväntar sig att få höra av en. Det verkar som om det är svårt för människor att i vissa sammanhang erkänna att man ser på dokusåpa. Vilket kanske också Niklas kommentar ger uttryck för. Det skulle kunna stämma med vad Giddens säger om *handlingssätt* i valet av livsstil. Han menar att vissa beteenden som används i en *viss* kontext är uteslutna som handlingsmönster i en annan. Han delar in livsstilsaktiviteterna i vad han kallar *livsstilssektorer*, vilka beskrivs som:

...tidrumsliga ”utsnitt” ur en individs handlingsrepertoar som kännetecknas av en relativt konsistent och strukturerad uppsättning praktiker./---/En livsstilssektor kan exempelvis omfatta det som en individ brukar göra vissa kvällar i veckan eller på helgerna till skillnad från vad han brukar göra under resten av veckan.

(Giddens 1997: 104)

Att forma sin biografi betyder alltså, enligt min tolkning av denna teori, att livsstilen innehåller en uppdelning av handlingsrepertoaren i skilda praktiker beroende på hur de anses förenliga med den bild man vill ge av sig själv i olika sammanhang, och i detta ingår även valet av samtalsämnen. Niklas biografi är, förmodligen på grund av hans ungdom, inne i ett känsligt skede och han väljer bort dokusåpa som samtalsämne i vissa situationer, medan Katarina kan kosta på sig att ”chockera” för att det roar henne, utan att hon riskerar att hennes självbild skall raseras. Detta är också exempel på två olika förhållningssätt till dokusåpa som bygger på en medveten reflexivitet kring självets berättelse.

Niklas sammanfattar hela TV-kvällen så här när han svarar på min fråga om man kan dra paralleller till verkligheten i dokusåporna, dvs om kampen mellan att vara juste eller strateg kan jämföras med alla avvägningar man får göra för att lyckas på riktigt i livet:

Ibland får man rucka på principerna. Men jag ser på det [Farmen] som en tävling, att man får heja på någon. Det tar ett tag innan någon blir favorit – den som är mest intressant men också juste. Men det är också tråkigt när dom [spännande] personerna åker ut.

Katarina tror att man kan se paralleller, att man kan känna igen vissa situationer och fundera. Hon tror absolut att Christian, vinnaren av Farmen, lärde sig något om sig själv.

Kanske gjorde vi alla det.

Mitt i hemmabestyren hos Agneta

Agneta är också en väninna till mig eftersom även vi sjunger i kör tillsammans. Hon är 38 år och bor med sin man och två pojkar, 8 och 10 år gamla, i en villa i Ystad. Hennes man är mycket ute och reser i jobbet (just denna kväll var han ”som vanligt” borta). Agneta arbetar som sjukgymnast. Hon säger att förutom körsång och lite motionerande så hinner hon inte med så mycket annat på fritiden. Jag tänker [fördomsfullt] att hon skulle kunna vara urtypen för den som drömmer sig bort från sitt jäktiga vardagsliv med hjälp av lite dokusåpa, men jag vet redan innan jag ska intervjuva henne att så verkligen inte är fallet.

Jag kommer hem till henne en torsdagskväll i början av december och hon har just fått in disken i diskmaskinen och en kladdkaka står och gräddas i ugnen. ”Jag har lovat ungarna att de ska få den på lördag” säger hon. Pojkarna har fått förhållningsorder att hålla sig i vardagsrummet framför TV:n och vara tysta eftersom jag ska intervjuva henne med hjälp av bandspelaren. Men just det faktum att det är på det viset gör att deras nyfikenhet inte vet några gränser och de kikar hela tiden på oss från soffan genom glasdörren till köket där vi sitter. Hela huset känns ljust, luftigt, välorganiserat och mycket välstädat och jag undrar hur

hon hinner med att ha det så. Agneta har tänt ljus på bordet och sätter på kaffe åt oss. Hon är som vanligt glad och avspänd och det är inte svårt att hitta en lätt samtalsform för intervjun.

Som jag antytt redan så tillhör Agneta dem som absolut inte intresserar sig för dokusåpa. Men – och det är det som gör henne intressant trots allt – hon har en välartikulerad lista med förklaringar till varför det är på det sättet och hon har som hon säger ”en massa åsikter om dem” i alla fall. Hon har sett något enstaka avsnitt av *Robinson och Farmen*, det är allt. På frågan varför hon inte följer någon dokusåpa regelbundet svarar hon så här:

Jag tror att jag blir lite irriterad av det...uppretad...jag tycker att man gör det svårare för sig här i livet än det behöver vara...jag tycker att man kan ha så mycket annat svårt...på nå't vis...att det där här med att man måste konstruera en massa problem som man sedan ska bryta ihop över, eller...lägga ner hela sitt liv för...så jag är nog ganska irriterad, det är därför jag inte tittar på det.

Agneta irriterar sig på själva programformen, idén bakom hela konceptet. Hon har, som hon säger, inte kunnat undgå att ta del av vad det hela handlar om eftersom hon menar att det är oundvikligt att man blir exponerad för tidningsrubriker och allt prat runt omkring. Man diskuterar visserligen inte dokusåpa på hennes jobb, men jag förstår vad hon menar. ”Prat” kan ibland betyda saker som man omedvetet snappar upp genom andra människor eller via media. Risker med att informeras på detta sätt är dock att det som når en lätt kan bli lite endimensionellt. Men Agneta avslöjar att hon inte alltid varit så negativ till dokusåporna. Hon berättar att när *Robinson* var nytt brukade hela familjen titta på det. Men inte nu längre. ”Det hände ingenting nytt, det var samma sak hela tiden”, säger hon och är förmodligen inte medveten om att hon i nästa sekund blir lite inkonsekvent när hon säger:

...och så var det mer rumsrent förr (skratt)...vissa av dom här [dokusåporna] kan man knappt låta barnen titta på tycker jag...det är väldigt mycket svordomar och ganska så mycket sex...så det känns inte som något familjeprogram längre...

Jag frågar om hon tror att man kan ta intryck av dokusåporna och hon svarar att det tror hon, speciellt yngre tittare. Kanske inte det att ha sex offentligt, men att det är okay att bli berusad och ”ragla omkring halvt medvetslös och kissa i hörnen”. Just för att det är ”vanliga” människor kan det vara lättare att ta intryck tror hon och ger exempel på en omedveten reflektion över faran med att röra sig i ett mellanrum mellan fakta och fiktion, att veta vad som är sant och falskt, rätt och fel. Hon misstänker också att risken för att bli avtrubbad moraliskt är stor. Jag tänker på det som Nordlund skriver i sin bok *Television och socialisation* angående socialiseringsprocesserna, dvs:

...överförandet av attityder, värderingar och normer sker genom våra signifikanta relationer till andra individer eller grupper. Genom att vi interagerar och identifierar oss med andra personer som står oss nära, sker en påverkan som innebär att våra attityder, värderingar och normer utvecklas och förändras. I den mån likartade processer, det vill säga identifiering och ”interaktion”, förekommer vid TV-tittandet, sker förmodligen samma påverkan.

(Nordlund 1996:44)

Agneta är ju inne på samma tankegångar och hennes sätt att värja sig själv, men kanske ännu mer sina barn, mot denna typ av påverkan som hon anser vara dålig, är att helt ta avstånd från den här sortens program. Samtidigt är det viktigt att notera att hennes reflexivitet över fenomenet dokusåpa speglar en tydlig biografi över det egna jaget; i hennes självbild ingår inte en personlighet som ägnar sig åt demoraliserande TV-program och hon är noga med att upprätthålla den bilden både inför sig själv och andra. Som Giddens förklarar saken:

Självidentitet är med andra ord inte något som bara är givet som ett resultat av kontinuiteten i individens [omedvetna] handlingssystem, utan något som rutinmässigt måste skapas och bevaras genom individens reflexiva [medvetna] handlingar.

(Giddens 1997:67)

Det verkar som om Agneta använder dokusåporna som en slags värdemätare när det gäller att definiera vad som är bra eller dåligt, framför allt när hon skall avgöra vad som skall släppas innanför muren hon sätter upp för att skydda barnen. Hennes livsstil, med normer och värderingar, är något hon önskar skall föras vidare i stället för det som erbjuds som ”alternativ” i dokusåporna. Giddens menar att ”livsstil är något som man snarare lägger sig till med än som går i arv” (Giddens 1997:102), så det kan hända att Agneta har all anledning att oroas.

När sista frågan är ställd och besvarad utbrister Agneta plötsligt: ”Usch, nu låter jag som en riktig moraltant!” Så skrattar hon. Sedan fyller hon på kaffe i våra muggar och jag förklarar för bandspelaren att intervjun är slut.

Lillemor mellan telefonsamtalen på jobbet

Min sista informant, Lillemor, träffar jag en förmiddag på hennes jobb. Som jag nämnt så arbetar hon som jurist på en myndighet i Ystad sedan många år tillbaka. Det är enbart på grund av tidsbrist från båda håll som vi bestämt att göra intervjun på hennes arbetsplats, men detta faktum kan i och för sig ge en intressant och annorlunda kontext till den person jag känner Lillemor som. Eftersom även hon är en körkompis (förvånade?) till mig så är jag ju van att träffa henne i helt andra sammanhang.

Hon berättar att hennes telefon har gått varm denna morgon och hon skall just till att vidarekoppla den ”till taklampan” när den ringer igen. När det äntligen blivit lugnt sätter vi oss ned i besöksfåtöljerna. Ett fönster står öppet mot parkeringen utanför och ljudet av bilar som far förbi når in till oss. Lillemor ser lite förväntansfull ut medan jag ordnar med bandspelaren och mina papper. Hon vet vad jag ska skriva om och hon var en av dem som frivilligt erbjöd sig att bli intervjuad när jag hade berättat om min uppsats.

Lillemor säger att hon inte följer någon speciell dokusåpa för tillfället utan det blir bara lösryckta avsnitt av Farmen och Riket. Tidigare tittade hon på Robinson men hon säger precis som Agneta att den har urartat:

Den som kunde dupera andra var den som avgjorde vem som vann i stället för den som faktiskt hade haft möjlighet att klara sig...som jag trodde att det skulle vara.

Lillemor hade också en favorit i Robinson som hon tyckte verkade ärlig – en som inte höll på med intrigmakeriet. Hon var sig själv, tyckte Lillemor, och hon vann också den omgången. Underförstått i Lillemors resonemang kan man utläsa att hon menar att det lönade sig att vara sig själv. Blandningen av fakta och fiktion tror hon heller inte så mycket på helt enkelt för att hon misstänker att deltagarnas beteenden är mer regisserade än det ska framstå som. Sämst tycker hon om deltagare som ”bara ska höras och synas och utmärka sig så mycket som möjligt” och hon tror att många av dem bara har en önskan att bli kända till vilket pris som helst. Hon blir till skillnad från Agneta inte upprörd när det händer skandalösa saker, hon bara förvånar sig över att folk finner det värt att titta på. Det pinsamma i så fall är tanken på att de som ställer upp måste vara lite korkade för att vilja utsätta sig för sådant menar hon:

Hur kan man vilja...skämma ut sig i TV på det där viset, för det är det jag tycker att dom gör...jag förstår inte det.

Lillemors självbild är ganska tydlig och hon låter inte mycket rumstera om i den egna biografien. Hon framstår som en rejäl och jordnära person som inte låter sig duperas av några smarta mediegrepp. Det hon ville se, i t ex Robinson eller Farmen, var en underhållande tävling där det skulle vara framgångsrikt att vara sig själv och göra så bra ifrån sig som möjligt enligt spelreglerna. Det hon fick var intriger, falskspel och skandaler och exhibitionistiska personer som stal hela föreställningen (med regissörernas goda minne) och där slocknade hennes intresse, därför att det helt enkelt inte var förenligt med hennes reflexiva jagprojekt. Hon vill se – ”umgås med” – personer och underhållningsprogram som motsvarar den bild hon vill ge av sig själv. Lillemor behöver inte dokusåporna varken som förebilder eller för katharsis. För henne ska de fungera som ren underhållning och när de inte gör det längre har hon inga svårigheter att avstå från dem.

Analys och diskussion

Fångad i ett såpat nät?

Hos mina informanter har jag kunnat avgränsa två "huvudnivåer" av engagemang i deras egenskaper av dokusåpa-brukare. Till den första nivån kan man hänföra dem som både har ett djupengagemang i en eller flera dokusåpor och som också agerar och medverkar interaktivt både med andra brukare och med deltagarna i såporna via chattarna på Internet. Man upprättar s.k. *pseudogemenskaper* med dem som gjort samma val som en själv (jfr Nordlund 1996:34). Detta skall ses mot bakgrund av att de val man idag har möjlighet att göra [bland medieutbudet] är i ständigt växande antal i takt med de "mediesubkulturer", t ex Internet-chattar, tidningar osv som följer i medieteknologins fotspår. Inom varje intresseområde, t ex i valet av Farmen och dess tillhörande chattar, uppstår ett socialt system där en kultur av regler, föreställningar, normer och värderingar förmedlas till alla som omfattas av samma val av dokusåpa (jfr Nordlund 1996:32). Det sociala systemet avslöjar sig via de "trådar" man kan diskutera på dokusåpa-chattarna genom att de ämnen som är "hetast" har flest inlägg och att någon form av koncensus slutligen uppnås, även om kommentarerna blir många och tråden därmed lång. I annat fall verkar det som om de med avvikande mening "bordlägger" sina åsikter eller så förblir deras trådar okommenterade. Det här är en form av engagemang som verkar appellera till främst yngre tittare med både vana och behov av att uttrycka sig via webben, för det mesta anonymt. Trots det till synes stora engagemanget i dokusåporna som chattarna avslöjar, kan man ändå utläsa en tydlig distans och ironi bland kommentarerna. Man är fullt medveten om att det är en fantasiprodukt man uttalar sig om men det dokumentära, "verkliga", inslaget i dokusåporna verkar utlösa en både luttrad och indignerad attityd till innehållet, och då framför allt till deltagarnas beteende. Gemenskapen verkar successivt ändras från att enbart gälla deltagarna i såpan till att även omfatta andra, likasinnade, brukare genom upprättandet av dessa pseudosociala system.

Nivån efter "titt- och chattnivån" innebär att brukaren tittar på dokusåpa och har ett visst djupengagemang men också distans och ironi i förhållande till innehållet. Det som saknas är den interaktiva biten och upprättandet av pseudogemenskaper med andra tittare. Nordlund talar om *etisk distans* som ett sätt att på en kontrollerad nivå balansera mellan involvering och distans; "som en känsla av kontroll i verkligheten och ett uppgående i något annat skeende i en medievärld" (Nordlund 2001:18). Han menar att denna typ av distans är relevant i samband med *parasocial interaktion* och katharsis i mediasammanhang. Det senare stämmer väl överens med det förhållningssätt som Katarina intar som brukare av Farmen, vilket jag varit inne på tidigare.

Niklas förhållningssätt kan, enligt Nordlund, ses som parasocialt, dvs han har en favorit-TV-serie med favoritpersoner vars egenskaper och personlighetsdrag han är väl förtrogen med (jfr Nordlund 1996:72f). Han har också en mycket reflexiv inställning till deras beteenden visavi sin egen biografi. När han väger Farmendeltagarna Jonas och Christians personligheter mot varandra är det hans sätt att tackla modernitetens föränderliga villkor och valmöjligheter. Att omorganiseras psykiskt efter egna och omvärldens förändringar, normer och värderingar ritualiserades ofta i tidigare kulturer - kännetecknade av små förändringar och med identiteten klart utstakad - i form av *rit de passage*. Idag är individen utlämnad åt sin egen reflexiva process där det gäller att ”koppla ihop personlig och social förändring” (Giddens 1997:45). I detta läge skulle man kunna se likheterna med det som Giddens refererar till som det ”moderna styvföräldraskapet” (*step-parenting*) där han menar att den unga individens socialisering in i samhället tenderar att mer och mer styras av den expertis som de moderna institutionerna genererar i stället för genom direkt överförda kunskaper från generation till generation (ibid). Här menar jag att likheten består i att TV-mediet som institution i detta fall mycket väl kan inta ett sådant s.k. styvföräldraskap.

Katarinas brukarperspektiv kännetecknas å andra sidan av katharsisfenomenet; ett behov av utlevelse av känslor som det känns skönt att få utlopp för. Men hon intar också en reflexiv attityd till innehållet och både hon och Niklas ”stämmer av” sina respektive förhållningssätt genom att gemensamt titta på Farmen, men också prata med varandra om innehållet. När jag samtalande med Niklas och Katarina var det markant hur många frågor de hade en överensstämmande mening i. Här kan man alltså anta att, trots det både Giddens och Nordlund anför i fråga om institutionernas övertagande av individens socialisering, så kvarstår till viss del den traditionellt överförda erfarenheten från generation till generation.

Trots att jag, i syfte att utsätta mig själv för ett empiriskt experiment, tvingade mig att se på dokusåpa, hamnade jag också tillslut på denna nivå av engagemang. Jag funderade reflexivt över deltagarnas beteenden och undrade över hur jag själv skulle ha handlat och jag berördes till min egen förvåning av att se att någon kände sig ensam och övergiven. Mitt behov av utlevelse av en gammal sorg fick (genom katharsis) sitt utlopp och jag kunde till och med återkalla i minnet exakt vad det var för händelse. Det överraskande var också att jag hade trott att jag var färdig med denna sorg. Men Farmen(!) fick mig på andra tankar...

Reflexivitet och identitet

Den med sinnena insupna filmen erbjuder ett perspektiv med vars hjälp vissa erfarenheter kan framträda ur den trivialiserande glömskans dunkel för att utsättas för allt mellan lustfylld och ångestladdad reflexivitet. En film innehåller också en serie svar på moraliska och kulturella frågor som pockar på tittarens ställningstagande. Hur

skulle han själv ha handlat i rollgestalternas situation och hur skulle ens omgivning då ha reagerat?

(Berg 1999:163)

Detta citat visar att både min egen oväntade reaktion på den ovan beskrivna "brevhändelsen" i Farmen, och Niklas moraliska ställningstagande till den värdigaste vinnaren av Farmen kontra till hur han själv skulle ha agerat, kan knytas till självets reflexivitet: dels över händelser som påverkat oss tidigare i livet och dels reflexivitet över vad som skulle kunna få konsekvenser för livet i framtiden beroende på val och handlande. Det ena handlar om ett slags katharsis och det andra ett reflekterande över en tydlig kluvenhet inför ett moraliskt val. Niklas skulle göra allt för att vinna Farmen, och säger att han skulle "uppträda taktiskt och försöka vinna utan att vara för jävlig". Samtidigt högaktar han Christian som tog på sig ansvaret för djuren och ändå vann. Dennes sätt att ta plats och synas tilltalade Niklas. När Giddens påpekar att "valet eller skapandet av livsstilar påverkas av grupstryck, synliga förebilder och socioekonomiska förhållanden" skulle jag vilja förlänga hans resonemang så här: Kan intresset för dokusåpapersonerna böttna i att de "spelar sig själva" och att det därigenom går att få veta något om dem? För trots det fiktiva rastret blir bilden, genom verklighetsanknytningen, mer äkta av den person man sympatiserar med och därmed lättare en förebild (jfr Giddens 1997:103).

På samma sätt kan man utläsa vilket förhållningssätt de, företrädesvis yngre, tittare antar som använder sig av chattarna på Internet för att ventilera sina upplevelser av dokusåporna med varandra. Vare sig man har en mer engagerad eller en ironisk attityd så verkar det ändå som om brukarna har ett distanserat och reflexivt sätt att förhålla sig till innehållet i såporna. Detta stämmer också med vad Nordlund (2001:18) skriver i sin publikation *Samtal om såpa*. De funktioner som upprätthålls i och med dessa förhållningssätt är i huvudsak dessa:

För det första: socialisering, dvs den selektiva process som formar en slags konsensus i en grupp människor, som genom att iakttä och känna av varandras handlingsmönster försäkras sig om en plats i gruppen genom att anpassa sig till de normer och värderingar som råder där. Genom chattarna fungerar dokusåpan som ett slags katalysator för att uppnå samstämmighet; är individen osäker på sin egen roll skulle man kunna tänka sig att denne tar hjälp av en dokusåpa-chatt för att spegla och omforma sitt jag i de sociala relationer som uppstår där (jfr Nordlund 1996:46ff).

För det andra: självet som ett reflexivt projekt behöver hjälp med att under modernitetens villkor "koppla ihop personlig och social förändring" (Giddens 1997:45-46). I denna process skulle man kunna se det interaktiva djupengagemanget i dokusåpan som en "terapiform" för upprättandet av den egna identiteten, "som ett svar på den försvagning av självuppfattningen och känslolivet som de moderna institutionerna skapat /-----/ individen känner sig ensam

och vilsen i en värld där han eller hon saknar det psykologiska stöd och den trygghetskänsla som den mer traditionella miljön erbjöd” (ibid). Sökandet efter en självidentitet i det moderna, reflexiva och ständigt i förändring rådande samhället skulle, som jag förstår det, kunna ge upphov till ångest och desperation eftersom individen idag saknar tillräckligt med [traditionella] förebilder att bekräfta sitt eget jag igenom. Här skulle dokusåpan kunna spela en roll som en ”alternativ terapiform”.

När det gäller påverkan på yngre människor och de farhågor som exempelvis Agneta och Lillemor ger uttryck för beträffande innehållet i dokusåporna sammanfaller det med vad Giddens säger om den rutiniserade kroppskontrollen visavi identiteten. Han menar att ”den rutiniserade kroppskontrollen är avgörande för bevarandet av individens skyddshinna i vardagliga interaktionssituationer” (Giddens 1997:72). Det kan röra sig från allt mellan att inte delta rent fysiskt, i t ex dokusåpatittandet, till att genom att se på hur andra uppför sig lägga sig till med ett visst beteende. I alla situationer som uppstår i livet krävs att individen genom erfarenhet och inläring har tillägnat sig ett uppträdande som möjliggör att konfrontationer av alla slag kan hanteras på ett tillfredsställande sätt. Här kan dokusåpan som förebild spela en viktig roll i en ung människas inlärningsprocess för vad som är normativt och allmänt vedertaget i brist på andra yttre förebilder.

Den normstyrda kontrollen av kroppen är ett grundläggande medel för att bevara självidentitetens biografi men samtidigt är självet mer eller mindre konstant ”utställt” till andras beskådande genom sitt förkroppsligande.

(Giddens 1997:73)

Jag skulle vilja tolka det så att Giddens menar att det föreligger en fysisk påverkan genom den mentala kroppskontrollen. Alltså – *jag* gör så här, andra ser *mig*. Att vara både subjekt och objekt visavi den egna kroppsliga disciplinen är betydelsefullt för bevarandet av densamma och den egna biografien.

När Niklas säger att han skulle uppträda ”strategiskt men juste” (eftersom han vill vinna) om han var deltagare i Farmen, och när Agneta ger uttryck för att hon vill skydda sina barn mot dokusåpanas förmodade dåliga inverkan på dem, är detta två exempel på reflexivitet inför dels den egna biografien och dels ett försök att upprätthålla en normativ, mer traditionell förebild än den som förmedlas via TV. Allt i livet handlar om att ständigt göra val, och Giddens menar att detta är fundamentalt i senmodernitetens livsstil, trots att vi lever i ett icke-fundamentalistiskt (=ej normgivande) samhälle (Giddens 1997:101f). Han påpekar också att ”livsstilar är rutiniserade praktiker, där rutinerna införlivas i klädvanor, matvanor, handlingssätt och umgängesmiljöer” (ibid). Genom den ökande globala urbäddningen ges idag fler utifrån kommande möjligheter till val att forma livsstil och identitet efter.

Medierna ger också individerna tillgång till miljöer som de personligen aldrig kommer i kontakt med, vilket gör att vissa gränser suddas ut mellan miljöer som tidigare var åtskilda.

(Giddens 1997:105)

Dessa konstruerade sociala relationer anser jag ger jämförande perspektiv åt den egna livssituationen och för en ung människa som t ex Niklas handlar det till största delen om vad han vill ”släppa in” i sin biografi, medan det i Agnetas och Lillemors fall mer har att göra med vad de vill ”stänga ute” ur redan ganska reflexivt genomarbetade biografier.

Sammantaget kan man säga att det finns en skillnad i hur brukarna av dokusåpa använder sig av programformen. Äldre tittare verkar i stor utsträckning välja bort det som inte passar in i deras redan ganska färdiga biografi. De vet oftast vad som inte är förenligt med den egna självbilden och kan utan större svårigheter välja bort ett helt program genom att snabbt ha uppfattningen om det klart för sig. I den mån de ändå föredrar att titta, trots moraliska eller andra aspekter, kan det bero på ett behov av *katharsis* – rening genom utlevelse – och de erkänner också öppet att det är skönt att kunna ”få hata och förfasa sig” som Katarina uttryckte sig. Eller som jag själv – få gråta en skvätt genom att bli påmind om något som en gång gjort ont.

Yngre tittare däremot verkar ha ett mer ambivalent förhållande till alla de valmöjligheter som erbjuds. För dem är ”det rätta valet” fortfarande av stor betydelse eftersom de är inne i en komplex och svårmanövrerad fas i skapandet av den egna självbilden. Deras biografi är mindre ”färdig” och med tanke på hur snabbt omvärlden förändras idag kommer den kanske att få omdefinieras och omskapas många fler gånger än tidigare generationer hade behov av. Enligt Giddens är behovet av att omdefiniera den egna biografien ett ständigt projekt, men jag tror också att detta projekt ”saktar in” med stigande ålder och ökande *ontologisk trygghet*, vilket avser att man på ”ett omedvetet plan och en praktisk medväntandenivå har svaren på de fundamentala existentiella frågor som alla människor ställer på ett eller annat sätt” (jfr Giddens 1997:61).

Avståndstagande och reflexivitet

Ett fullständigt avståndstagande från dokusåporna, som i Rubens fall, skulle kunna beskrivas med orden ”om någon frågar mig om dokusåpa så vet jag ingenting och det jag inte vet något om kan heller inte ’befläcka’ mig”. Visserligen sa aldrig Ruben så, men hans attityd gentemot programformen och dess innehåll var ett definitivt avståndstagande och han hade överhuvudtaget inga åsikter heller, utåt sett. Om dokusåporna bekom honom illa eller ej eller om han ville att de skulle upphöra att existera eller ej går heller inte att veta. Men

detta ”neutrum” i hans medvetandesfär bemötte han med en talande likgiltighet som ändå på något sätt avslöjade att i hans biografi ingick detta fenomen som något som skall bemötas med på sin höjd en axelryckning. Han reflexiva projekt sysslade inte med trivialiteter som dokusåpa. Möjligen fann han ett visst nöje i att retas med den övriga familjen när de ville se på Farmen.

Trots det till synes enkla och okonstlade i Rubens förhållningssätt avslöjar det ändå, som Giddens skriver:

Precis som alla andra aspekter av den vardagliga interaktionen, måste normala framträdanden hanteras oerhört noggrant, trots att den skenbara frånvaron av en sådan noggrannhet just är ett utmärkande drag hos dem.

(Giddens 1997:74)

Det paradoxala i Rubens lättvindiga avståndstagande är alltså just att det föregåtts av en stor noggrannhet i utformandet av det egna framträdandet.

Smarta mediegrepp

Trots att dokusåpans uppbyggnad består av en fast ram och vissa givna spelregler, är utvecklingen och upplösningen av dess innehåll och ”intrig” ingenting på förhand givet. Den är i likhet med den vanliga såpoperan ”konstruerad kring olika emotionella situationer som testas i oändliga variationer” (jfr Liliequist 2000:23). Men i dokusåpan förutsätts deltagarna att ”spela sitt eget [relations-]spel” parallellt med det spel som tävlingsinslagen står för och vad som följer av det. Man skulle kunna tro att programmakarna styrt bort från alla narrativa grepp och låtit den enda ”styrningen” utgöras av ramarna, vissa regler och valet av deltagare. Men knepen finns om man studerar de metoder som används i det klassiska berättandet och använder dem i en analys av dokusåpans innehåll. Hela dokusåpan spelas in i förväg då man följer deltagarna med kameran under en stor del av dygnet (ibland oupphörligt genom fast installerade kameror, t ex i Big Brother). Sedan klipps allt ihop till kortare avsnitt, i Farmen 30 minuter långa. Där finns vissa moment som efterhand går att skönja som typiska och som troligen med avsikt får stå i fokus eftersom man av nödvändighet måste föra in spänning, kausalitet och linearitet i texten. Människor behöver ett orsakssammanhang att hänga upp berättelsen på och eftersom det gäller en programserie som man vill att tittarna skall hållas kvar vid måste spänning och förväntningar byggas upp precis som i en film, en deckare eller en tvålopera. I det följande ska jag endast beröra ett par av de narrativa metoder som anses nödvändiga.

Av det som inträffar mellan deltagarna i dokusåpan skapar programmakarna s.k. *ploter* och *kärnhändelser* beroende på vad man väljer att fokusera kameran på. *Plot* förklaras i boken *Mediekultur* på följande sätt:

Sedan Aristoteles (384 – 322 f.Kr.) har man definierat en berättelses plot i förhållande till de förändringar som huvudpersonen utsätts för, alltså utifrån ett innehållsligt kriterium. Redan Aristoteles gjorde skillnad mellan en *tragisk* plot och en *lycklig* plot, beroende på om huvudpersonens situation blev förvärrad eller förbättrad.

(Drotner m fl 1996:246)

Man kan alltså jämföra *plot* med *intrig* eller *handling*, vilket också är den engelska översättningen. I dokusåpan *Farmen* är ploten visserligen inte på förhand given, men med rätt skicklighet och näsa för vad som går hem hos tittarna kan programmakarna ändå underhand formulera en plot som ett spänningsfullt och ödesmättat *frågetecken*; genom att fokusera på rätt deltagare inger man tittarna känslan av att det ”måste” hända något när *den* eller *den* är i bild och att det som då händer *förmodligen* är drivande för hela den fortsatta berättelsen. Det gäller att få tittaren att fundera över vad som ska hända närmast (jfr Liliequist 2000:19).

Följande citat ur boken *Medieanalys* gäller filmen *Diligensen* från 1939, men exemplet är taget för att visa vad som bildar skola inom berättarkonsten och kan lika gärna stå som en beskrivning av vad man vill uppnå i vilken film, såpa eller dokusåpa som helst:

Här [i *Diligensen*] finns en kausalitet som inom ramen för en viss plot erbjuder en förklaring till hur skeendena hänger samman – och därmed också en upplevelse av *linearitet* där ett skeende leder till just ett av många möjliga skeenden.

(Drotner m fl 1996:248)

I samma bok finns också några rader av David Bordwell citerade, som sammanfattar vad som är utmärkande för den klassiska Hollywoodfilmen, men vars nyckelkoncept gäller alla berättande texter:

The classical Hollywood film presents psychologically defined individuals who struggle to solve a clear-cut problem or to attain specific goals. In the course of this struggle, the characters enter into conflicts with others or with external circumstances. The story ends with a decisive victory or defeat, a resolution of the problem and a clear achievement or nonachievement of the goals.

(Drotner m fl 1996:248)

När man läser detta och tänker på hur dokusåporna successivt redigeras om till hanterbara historier för att hålla spänning och intresse uppe bland tittarna, så förstår man att de gamla koncepten förmodligen aldrig kommer att bli föråldrade. Detta är stommen i berättarkonsten och det är av stor avhängighet för varje dokusåpas framgång huruvida man lyckats hitta tillräckligt äventyrliga eller udda personer bland deltagarna som lyckas blåsa liv i de för övrigt ganska knapphändiga koncepten (Nordlund 2001:12).

”Huvudpersonerna”, som efterhand s a s utkristalliseras bland deltagarna i dokusåpan, ”utses” av tittarna genom att programmakarna ”läser av” de konstruerade chattar som lagts ut på Internet, som ett slags ”trendbarometrar”, för att se vad eller vilka som ”går hem” hos publiken. De som skapar de värsta rubrikerna, rör upp de mest svallande känslorna (både negativa och positiva) och står för de mest kontroversiella beteendena enligt både chattarna, och tidningsrubrikerna som följer i deras spår, är också de som får stå för *kärnhändelserna* och skapa själva storyn i dokusåpan. Kärnhändelserna är de saker som sker och som hela storyns kausalitet och linearitet, dvs orsakssammanhang, hänger på. Kärnhändelserna i dokusåpan uppstår efterhand beroende på vilket fokus producenterna har på olika skeenden och hur de bedömer att de utvecklas. En känslomässig uppgörelse mellan två deltagare t ex kan alltså plötsligt framstå som en kärnhändelse. Men man använder sig också av s.k. *satelithändelser*, för att skapa små sidospår som antingen kan följas som parallella men inte bärande händelser, som ren utfyllnad eller för att skicka ut ”trevare” som ska känna av trendkänsligheten bland tittarna. I Farmen kan man säga att insticken här och var med Christian och hans relation till den vita kon var typiska satelithändelser. De skapade en viss trevnad åt berättelsen men tillförde inte huvudintrigen någonting till en början. Möjligen kunde de skapa en viss sympati för deltagaren Christian och efterhand visade det sig att just de små sidospåren faktiskt gav positivt gensvar hos publiken och det visade sig ju också när det gällde Niklas. Djur, och omsorg om djur, går alltid hem. Barometern hade fungerat. Programmakarna kunde lägga ännu en ingrediens och en pusselbit till sitt dokusåparecept!

Genom den tekniska utvecklingen har programmakarna idag stora möjligheter att interagera med sina presumtiva tittare för att avgöra vad som ligger i tiden utanför TV-huset och vilka trendriktiga och mediala tåtar man ska dra i närmast. Genom att skapa ett kontaktnät som verkar i olika riktningar, dels mellan tittarna, dels mellan tittarna och programmakarna samt mellan tittarna och dokusåpadeltagarna, kan man direkt få en uppfattning om vilka koncept som borde kunna bli populära i framtiden och även snabbt få information om förändringar som gör att något borde ändras eller dras in med omedelbar verkan. Även om ingen i TV-huset tänker i termer av ”självets reflexiva projekt” finns en indirekt, kanske omedveten, kännedom om dess existens. En slags medial intuition. Nordlund påpekar:

Som framhålls /-----/ innebär dokusåpan en typ av närmande mellan tittare och medieinnehåll/mediepersoner. Närmandet yttrar sig i första hand genom att relationen blir alltmer realistisk i och med de ökande möjligheterna till interaktion mellan tittarvärlden och medievärlden.

(Nordlund 2001:13-14)

Och så här säger TV4:s programchef, Anders Knave, i en intervju i artikeln ”Hur lång kan de gå?” i Göteborgsposten den 3 oktober 2004 angående framtidens underhållning i TV:

Interaktivitet med tittarna kommer att bli viktigare. Tror också att vi kommer att få se än fler exempel där tv-programmen bara är en del av större koncept som lever på flera plattformar – tv, nätet, boken, eventet, cd-romspelet etc. /-----/ Såsom alla i medieindustrin har vi ett stort ansvar, samhällsfrågor kan spåras i alla programgenrer. Det är mycket viktigt att hela tiden ha en bra omvärldskoll samt känna tempen på Sverige i stort då alla program vi sänder påverkar och påverkas. Ton, mix ämnesval influeras förstås av samhällstrenden i stort.

(GP 20041003:64, www.mediarkivet.se)

Den *institutionella reflexiviteten* som Giddens talar om som ”den reglerande användningen av kunskap om sociala livsvillkor som ett konstituerande element i det sociala livets organisering och förändring” (Giddens 1997:31), skulle kunna sägas ta sig uttryck på detta sätt, vilket också Anders Knaves uttalande visar. Det är alltså ingen tillfällighet att vi har relationsdokusåpor av olika slag i ett närmast ousinligt utbud. Relationer och identitet är något som berör människorna i det postmoderna samhället. Utlevelser och excesser i känslor likaså. Man vet att detta lockar tittare även om ingen nämner ordet identitetsskapande i sammanhanget. Inte heller är det en tillfällighet att det dykt upp en historisk s. k. *realityserie* som heter *Riket* i en av våra TV-kanaler, där deltagarna skall tävla och leva ut sina relationer i *medeltidsmiljö*; tacka filmerna om Härskarringen, medeltidsveckan på Gotland och det enorma intresset för livespel för det! Till allt detta kommer att det är en lukrativ verksamhet att arbeta med koncept som har en viss skandalpotential. Det konceptet har dokusåpamakarna hämtat från kvälls- och skvallerpressen och man kan säga att de på sätt och vis surfar på varandras svallvågor, vilket ger två effekter som samarbetar. Man vet att människor attraheras av [att spegla den egna identiteten i] kändisars framgångar och tillkortakommanden.

Genom den globala urbäddningen som Giddens talar om och den teknik som informationssamhället erbjuder finns idag en reflexivitet hos medieproducenterna som berör i stort sett allt som försiggår i samhället. Individens och institutioners kontaktnät har spritts ut över hela jordklotet och ersatt den lokala och traditionella kontext som fanns tidigare och som utgjorde basen för varje individs identitet. Idag har media blivit vår ”familj” så till vida att TV, Internet och andra globala nätverk ersatt mycket av det som familj och lokala traditioner stod för en gång i tiden (Giddens 1997:32 ff).

För varje individ som föds in i en viss kultur gäller att från livets första dag påbörjar dennes socialisering in i samhället. Socialisation innebär att man får lära sig vilka attityder, värderingar och normer som är dominerande och det innebär också spridande av viss information och inhämtandet av viss kunskap. Alltså en livslång skola i att synkronisera sin

egen identitet med omvärlden, att ständigt ta ställning till hur man ska förhålla sig till nya ting eller händelser. Denna socialisationsprocess är nödvändig för garanterandet av en reproduktion på det ideologiska planet. Nordlund talar i detta sammanhang om vissa "socialisationsagenter" som har betydelse i denna process, nämligen skola, arbetsliv, massmedier och familj (Nordlund 1996:43 ff). Han framhåller speciellt TV-mediet som en viktig agent, som varande ställföreträdande [för verkliga situationer] för upplevelse av känslor, makt, romantik, kamratskap och spänning o s v, alltså det som bidrar till att forma identiteten hos individen. Han menar att "det är ju rimligt att de attityder, värderingar och normer som är dominerande och vanligast förekommande i det mest populära TV-innehållet, förmedlas till tittarna" (ibid.). Det är en smaksak om man vill kalla medierna för socialisationsagenter eller katalysatorer – jag tycker mig ha kunnat se *hur* de påverkar sina brukare; man använder sig av dem i skapandet av identitet i självets reflexiva projekt, vare sig man är medveten om det eller inte och oavsett förhållningssätt.

Samhället – fiktion eller verklighet?

Ibland slås man av vissa budskap som kvällstidningarnas löpsedlar trumpetar ut. Måndagen den 15 november 2004 stod det att läsa i Aftonbladet: "**Sexattack i 'Farmen'**". Någon av deltagarna hade trampat i klaveret under en blöt fest ute på ön och detta gav genast gensvar i form av feta rubriker i kvällspressen. Som om detta var det viktigaste som hänt denna dag. Som om varje individ i samhället skulle skrika efter substitut för egna bekymmer och relationer att förhålla sig till. Då funderar åtminstone jag över hur detta påverkar människor. Vilken slags verklighet lever vi i egentligen? Nordlund beskriver ett skrämmande exempel på hur gränsen mellan vad som är verkligt och vad som är skapat av media kan suddas ut när tittarnas inlevelse i vad som händer "på skärmen" blir för djup:

Vissa känslor som tittare kan hysa gentemot dokusåpapor har visat sig vara ytterst starka. Det finns exempel från dokusåpan "Big Brother" i USA, där man från tittarhåll uppfattat en person som synnerligen osympatisk, vilket medfört att personen i fråga utsatts för en formlig våg av hatreaktioner, även då såpan slutat sändas. Det finns också exempel på att personer som deltagit i dokusåpor påverkats ganska ordentligt och till och med i några fall fått psykiska problem eller liknande. Sammantaget illustrerar det ovan nämnda på ett utomordentligt sätt hur gränsen mellan medievärlden och den "reella verkligheten" blir alltmer otydlig.

(Nordlund 2001:14)

Som jag redan tagit upp så finns en medvetenhet inom mediafältet om de diskurser som råder inom olika områden i samhället. Genom en allt intensivare interaktion mellan de olika medierna och dess konsumenter har en slags samverkan uppstått där individen inte längre är en passiv mottagare av något som man tidigare förmodat att denne ville ha. Genom att via

alternativa kanaler såsom Internet, programtidningar, tittarbarometrar osv kan programmakarna avläsa vilka problem som för närvarande avhandlas mellan olika individer och mellan individerna och de samhälleliga institutionerna. Berg säger t ex ”att det finns gott om filmer som speglar till exempel genteknik antyder därför att frågor om genteknik berör relativt många relativt mycket” (Berg 1999:158). Frågan är hur stor grad av verklighet tittarna upplever när sedan dessa diskurser förflyttas från ”gatan” till TV-skärmen? Gör distansen och den tillrättalagda ”regin” i de texter som presenteras att upplevelsen ändå hamnar någonstans mellan dikt och verklighet, och vad händer med diskurserna då? Vad händer med individen och hans beteende ute i den faktiska verkligheten? Som exemplet som Nordlund tog upp visar, så kan effekten bli att vissa människor får svårt att skilja fakta från fiktion och att ha en distinkt upplevelse av vad som är verkligt och inte. Berg hävdar också att ”produktionsledets respektive konsumtionsledets film inte är samma film” (Berg 1999:160) och menar att de som står bakom en filmproduktion inte har full kontroll över sin produkt i brukarsituationen. Så trots medias förmenta lyhörddhet så ligger verkligheten alltid steget före och förblir en gåta för producenterna.

Sammanfattning

Mitt huvudsyfte med detta projekt var att undersöka dokusåpans roll i det senmoderna samhällets reflexiva jagprojekt. Jag ställde frågor om hur dokusåporna påverkar tittarna och efter vilka kriterier man väljer att identifiera sig med de karaktärer som förekom i dem. Jag ville också veta vilken nivå av engagemang brukarna hade och hur deras förhållningssätt till dokusåporna var. Slutligen ville jag söka en förklaring till dokusåpornas framgång i media genom att titta på de mediegrepp och den institutionella reflexivitet som karaktäriserar dagens programutbud i TV-mediet.

Jag fann att det förekom ett antal olika förhållningssätt till dokusåpa genom de intervjuer och den deltagarobservation jag gjorde och även genom att ”utsätta” mig själv för det empiriska experimentet att följa Farmen Skärgården under hösten 2004. Jag följde också de temachattar som förekommer på olika hemsidor om TV som finns på Internet. Mina informanter, och jag själv, fördelade oss på en engagemangskala som spände från en djupare involvering med vad som Nordlund benämner som *pseudogemenskaper* (Nordlund 1996:34) med dem som har gjort samma val av dokusåpa som en själv, till ett fullständigt avståndstagande från dokusåporna. Det djupare engagemanget, som fungerar på ett plan urlyft ur tid och rum, möjliggörs genom *urbäddningsmekanismen* som med informationsteknikens utveckling och insteg i vår sociala vardag frigör den sociala gemenskapen ur sitt lokala kontext och ”återaktiveras tvärs över obegränsade avstånd i tidrummet” (Giddens 1997:28), i

dokusåpornas fall chattarna på Internet. Inom dessa sk mediesubkulturer uppstår sociala system med egna värderingar, normer, föreställningar och regler och de som ingår i dessa system kommer genom sitt chattande så småningom fram till en gemensam "identitet" genom att forma en slags koncensus över den gemensamma framställningen i chatten.

En andra nivå av engagemang innebär ett visst djupengagemang men ändå med distans och ironi. Niklas och Katarina, och jag själv till viss del, förkroppsligade denna nivå genom att i Niklas fall upprätta en parasocial interaktion och i Katarinas och mitt genom användande av katharsis. Niklas gjorde medvetet reflexiva val av förebilder [till sin identitet] i Farmen genom att skickligt balansera förhållandet mellan fakta och fiktion, dröm och verklighet. Katarinas distans visade sig på ett annat plan genom att hon använde dokusåpan som "avstjäpningsplats" för uppdämda känslor av avsky och indignation över företeelser som hon inte gillade. Båda upprätthöll sin biografi, självetts berättelse, genom en reflexiv hållning som i Niklas fall innebar att välja vad han skulle "släppa in" i sin berättelse och i Katarinas fall vad hon ville stänga ute ur en redan ganska genomarbetad biografi.

Den tredje nivån jag fann var rent avståndstagande från dokusåporna. Detta tog sig uttryck, som i Agnetas och Lillemors fall, genom ett behov av att manifesteras sin ståndpunkt i en rad åsikter om fenomenet. De visade en fullt utvecklad reflexivitet gentemot den egna biografien och identiteten genom den rutinerade kroppskontrollen och ville därigenom även skydda sina barn mot dokusåpornas [dåliga] inverkan (jfr Giddens 1997:73). I Rubens fall fick avståndstagandet en paradoxal framtoning på grund av hans noggrant [reflexivt] iscensatta framträdande som skulle framstå som en regelrätt axelryckning åt dokusåpornas existens. I stället blev denna förmenta frånvaro av planerad iscensättning ett tecken på just det motsatta genom kroppskontrollens talande tystnad (jfr Giddens 1997:74).

Det finns nästan ingenting idag som inte filtreras via media först innan det når ut i samhället. Jag skulle vilja säga att media i alla dess former är det "eviga kretsloppets katalysator". Det mesta passerar genom någon av dess kanaler och oklok vore den som inte håller öron och ögon öppna när möjligheter ges att kunna få veta vad som rör sig ute i världen utan att behöva ta ett steg utanför sin egen dörr. Detta gäller i synnerhet de som lever på att fånga in vilka diskurser som råder på de områden där människor blottar vad de är mest receptiva inför. Trendkänslighet är en överlevnadsfråga, inte bara för den enskilde individen utan även för dem som skall *iscensätta det som berör den enskilde individen*. Dvs för media i alla dess former. Som Bourdieu säger:

Drivna av konkurrensen om marknadsandelarna tillgriper TV-kanalerna i allt högre grad sensationspressens gamla trick och ägnar den bästa, om inte hela, tiden åt *faits divers*, skvaller och sportnyheter.

(Bourdieu 2000:73)

Elakt och överdrivet? Kanske, men det ligger en del sanning i påståendet.

Mellanrummet mellan verklighet och fantasi skapar osäkerhet i den ontologiska tryggheten – svaret på existentiella frågor ifrågasätts genom att verklighetsförankringen i den delade gemenskapen med dokusåpapor personerna vilar på en grund som både är verklig och fiktiv. Man kan lätt förlora ”själva känslan för att tingen och andra människor är verkliga” (Giddens 1997:48ff). Dokusåporna ger en falsk känsla av verklighet.

Känslan av att man delar en verklighet med andra människor och ting är på samma gång stabil och bräcklig. Dess styrka skapas av en hög grad av tillförlitlighet i vardagliga sociala interaktioner, kontexter som produceras och reproduceras av vanliga aktörer.

(Giddens 1997:48ff)

Genom den globala urbäddningen och kommunikationsteknikens utveckling går individen i det postmoderna samhället från de traditionella, mer okomplicerade förebilderna i den personliga utvecklingen, till ett komplext förhållningssätt till människor, företeelser och ting. Självets reflexiva projekt blir en livslång uppgift i takt med omvärldens allt snabbare förändring men den är mest aktiv i individens tidiga utveckling (jfr Giddens 1997:66) för att avta i intensitet med stigande ålder.

Jag tycker mig också ana en eskalerande utveckling när det gäller den yngre generationens reflexiva jagprojekt. Genom att chatta på Internet och djupengagera sig i dokusåpor och andra TV-program växer en ny sorts förebilder till identitetsskapandet fram som håller på att ta över de gamla traditionella.

Barnets tidiga socialisation tenderar exempelvis att allt oftare styras av råd och anvisningar från experter /----/ än av de direkt överförda kunskaperna från generation till generation. Och de här råden och anvisningarna från experter är i sig reflexivt mottagliga för den pågående forskningen på området.

(Giddens 1997:45)

Dessa experter och de råd som Giddens talar om kan mycket lätt omtolkas till att gälla medias inverkan på barns och ungdomars socialisation. Reflexiviteten gäller således både institutionerna och individen, i detta fall media och deras brukare.

Man kan alltså konstatera att identitet idag skapas bl a genom interaktion med medierna som genom tekniska innovationer sätter urbäddningsmekanismerna i funktion och möjliggör en återbäddning av normer, värderingar, föreställningar och regler.

Jag tycker att jag har kunnat svara på de frågeställningar jag ställde i samband med mitt syfte att undersöka dokusåpans roll i det senmoderna samhällets reflexiva jagprojekt. Media håller till stor del på att ta över de traditionella förebilderna i detta projekt, men inte helt

förutsättningslöst. *Interaktion* och *reflexivitet* är nyckelorden för detta projekt och det verkar vara ouplösligt förenat i den tvåvägskommunikation mellan individ och samhälle som nu, liksom tidigare, är det som skapar kultur. Frågan om hönan och ägget kommer därför, enligt mitt förmenande, aldrig att kunna besvaras.

Källor och litteratur

Internetkällor

AlltOmTV, www.alltomtv.se: TV-forum > Dokusåpor > Farmen Skärgården

Mediearkivet, www.mediearkivet.se: Dagens Industri 2004-10-08

Mediearkivet, www.mediearkivet.se: Göteborgs-Posten 2004-10-03

Nationalencyklopedien på Internet, www.se.se

TV4, www.tv4.se: Farmen Skärgården

Otryckta källor

Deltagarobservation och intervju med Niklas och Katarina 2004-11-19

Intervju med Agneta 2004-12-02

Intervju med Lillemor 2004-12-03

Tryckta källor

Aftonbladet 2004-11-15: *Sexattack i farmen*.

Litteratur

Berg, Magnus 1999: Film: Bergquist, M. & Svensson, B. 1999 (red): *Metod och minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Lund: Studentlitteratur.

Bourdieu, Pierre 2000: *Om televisionen*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Drotner, Kirsten; Jensen, Klaus Bruhn; Poulsen, Ib; Schröder, Kim 1996: *Medier och kultur. En grundbok i medieanalys och medieteorier*. Lund: Studentlitteratur.

Giddens, Anthony 1997: *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.

Liliequist, Marianne 2000: *Våp, bitchor och moderliga män. Kvinnligt och manligt i såpoperans värld*. Umeå: Borea Bokförlag.

Nordlund, Jan-Erik 1996: *Television och socialisation*. Lund: Studentlitteratur.

Nordlund, Jan-Erik 2001: *Samtal om såpa – vad tycker tittarna om såpa och dokusåpa?* Karlstad: Karlstad University Studies

